

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/8901,Promocja-wspolnej-publicacji-IPN-i-SBU-Poland-and-Ukraine-in-the-1930s-and-1940s.html>
03.03.2026, 13:36

Promocja wspólnej publikacji IPN i SBU „Poland and Ukraine in the 1930`s and 1940`s. Documents from the Archives of the Secret Services” – Warszawa, 1 lipca 2013

01.07.2013

W dniu 1 lipca 2013 r. o godzinie 12.00 w Warszawie, przy ul. Marszałkowskiej 21/25, w Centrum Edukacyjnym IPN im. Prof. Janusza Kurtyki Przystanek Historia odbyła się uroczysta promocja najnowszej wspólnej publikacji Instytutu Pamięci Narodowej i Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w jęz. angielskim, będącej owocem ponad 15-letniej polsko-ukraińskiej współpracy archiwalno-historycznej, dla Korpusu Dyplomatycznego akredytowanego w Polsce.

Książka zatytułowana ***Poland and Ukraine in the 1930`s and 1940`s. Documents from the Archives of the Secret Services***, Łódź-Warsaw-Kiev 2012 zawiera dokumenty z dotychczasowych ośmiu tomów wspólnej serii wydawniczej „Polska i Ukraina w latach trzydziestych-czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych”, publikowanych w latach 1998-2010. Rozdziały niniejszej pracy poświęcono takim wydarzeniom jak Wielki Głód na Ukrainie, „operacja polska” NKWD w USRS, zwalczanie polskiego podziemia przez sowieckie organy bezpieczeństwa po 17 września 1939 r., ale również trudnym relacjom polsko-ukraińskim w czasie II wojny światowej, rozbiciu polskiego podziemia niepodległościowego przez NKGB-MGB po 1944 r., przesiedleniom Polaków i Ukraińców oraz akcji „Wisła”. W zbiorze znalazły się dokumenty przede wszystkim z archiwów byłych służb specjalnych.

Wśród najbardziej interesujących dokumentów z rozdziału dotyczącego Wielkiego Głodu można wymienić doniesienie tajnego informatora Odeskiego Obwodowego Oddziału GPU USRS, dotyczące wrażeń japońskiego konsula z podróży z Kijowa do Odessy, raport sporządzony w polskim Referacie „Wschód” Oddziału II Sztabu Głównego, dotyczący tragicznej sytuacji żywnościowej w USRS, oraz komunikat GPU na temat pobytu byłego premiera Francji Éduarda Herriota w Odessie w 1933 r.

Jeśli chodzi o Wielki Terror i tzw. operację polską, warte wzmianki są takie dokumenty jak rozkaz operacyjny nr 00485 *narkoma* spraw wewnętrznych ZSRS Jeżowa, dotyczący rozpoczęcia „operacji polskiej” (sierpień 1937), pismo Leplewskiego do Jeżowa w sprawie nagród dla najbardziej aktywnych pracowników NKWD USRS (grudzień 1937), a także rozkaz Berii, dotyczący trybu wykonania orzeczenia SNK ZSRS i KC WKP(b) z 17 listopada 1938 r., czyli praktycznie zakończenie operacji.

Najciekawszymi dokumentami dotyczącymi zwalczania polskiego podziemia po 17 IX 1939 r. są meldunki *narkoma* Iwana Sierowa o wykryciu i likwidacji polskiej organizacji podziemnej w Kołomyi (grudzień 1939), wynikach śledztwa dotyczącego zbrojnego wystąpienia w Czortkowie w styczniu 1940 r. (tzw. powstanie czortowskie), ujęciu przez Wojska Pograniczne NKWD ZSRS kurierów Związku Walki Zbrojnej – Józefa i Stanisława Żymierskich, aresztowaniach dowództwa ZWZ okręgu lwowskiego (kwiecień 1940) oraz wykryciu i częściowej likwidacji ZWZ na Wołyniu (lipiec 1940), a także poszukiwaniach przez NKWD gen. Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego – dowódcy polskiego podziemia (czerwiec 1940).

W rozdziale poświęconym okresowi 1942–1945 wśród interesujących dokumentów znajdziemy: raport *narkoma* bezpieczeństwa państwowego USRS Siergieja Sawczenki dotyczący stosunków między ukraińskim a polskim podziemiem (lipiec 1945), informację 4 Zarządu NKGB USRS dotyczącą akcji polskiego podziemia przeciwko Ukraińcom, a także sprawozdania i protokoły ukraińskiego podziemia dotyczące akcji antypolskiej (luty 1944), ponadto protokół przesłuchania Mirosława Onyszkiewicza (1948) i wyciąg ze sprawy agenturalnej NKGB USRS „Zwiery”, dotyczący wydarzeń w Hucie Pieniackiej.

Z kolei w rozdziale poświęconym operacji „Sejm”, operacji sowieckich organów bezpieczeństwa wymierzonej w polskie podziemie – najbardziej interesujące dokumenty to: wytyczne Siergieja Sawczenki dla naczelników UNKGB zachodnich obwodów Ukrainy w sprawie założenia operacji „Sejm” (luty 1944 r.), informacja *narkoma* Pawła Drozdzieckiego dla naczelników obwodowych UNKGB o działalności polskiego podziemia na terenach zajętych przez Armię Czerwoną, raport Siergieja Sawczenki dla Leonida Rajchmana o liczbie aresztowanych Polaków, instrukcja dotycząca aresztowań członków polskiego podziemia w Lwowie i obwodzie lwowskim oraz raport Siergieja Sawczenki dla Piotra Fiedotowa o rozpracowaniu i likwidacji polskiego podziemia przez MGB USRS.

Wśród dokumentów poświęconych wysiedleniom Polaków i Ukraińców z ich ojcowizn w latach 1944–1946 najciekawsze to uchwała rządu USRS i KC KP(b)U w sprawie realizacji układu pomiędzy rządem USRS a PKWN o ewakuacji ludności ukraińskiej z terytorium Polski i obywateli polskich z terytorium USRS (1944), raport N. Chruszczowa dla Stalina dotyczący realizacji układu lubelskiego (1944), okólnik Edwarda Ochaba do polskich wojewodów w sprawie realizacji porozumień zawartych przez PKWN z rządami BSRS i USRS, sprawozdanie sytuacyjne Józefa Bednarza o rezultatach przesiedleń ludności ukraińskiej w województwie rzeszowskim przy udziale WP oraz meldunek specjalny Sawczenki dla Utietchina o zakończeniu akcji przesiedlania obywateli polskich ze wschodnich obwodów USRS.

W przypadku akcji „Wisła” warto zwrócić uwagę na projekt akcji „Wschód”, przygotowany przez MON i MBP wiosną 1947, a także rozkaz nr 001 gen. Stefana Mossora dotyczący sformowania GO „Wisła” (kwiecień 1947). Interesujące są także komunikaty sytuacyjne ministra obrony narodowej Michała Roli-Żymierskiego dotyczące działań GO „Wisła”.

Wstęp do publikacji napisał znany z licznych publikacji poświęconych zarówno najnowszej historii Polski, jak i Ukrainy – prof. Hiroaki Kuromiya z Indiana University w Bloomington. Tom anglojęzyczny skierowany jest przede wszystkim do środowisk naukowych i studentów na co dzień posługujących się jęz. angielskim.

W promocji oprócz prezesa IPN i współautorów publikacji wzięli udział przedstawiciele korpusu dyplomatycznego akredytowani w Warszawie.

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

Poland and Ukraine in the 1930s and 1940s

**Documents from the Archives
of the Secret Services**

